

Livsvitenskap på Det juridiske fakultet – rapport fra en arbeidsgruppe ved Det juridiske fakultet

1 Innledning

Denne rapporten har som formål å beskrive hvordan Det juridiske fakultet kan styrke og samordne sin forskning knyttet til livsvitenskap. Rapporten vil drøfte ulike sammenhenger mellom livsvitenskap og forskningen på det juridiske fakultet, beskrive den livsvitenskapsrelaterte forskningen som allerede foregår på fakultetet og hvilke ressurser fakultetet har på dette feltet, samt gi noen forslag til hvordan fakultetet kan styrke sin forskning knyttet til livsvitenskap.

Rapporten er skrevet av en arbeidsgruppe nedsatt av dekanen ved det juridiske fakultet (se 1.1.)

1.1 Arbeidsgruppens medlemmer og mandat

Arbeidsgruppen har fem medlemmer:

- Harald Irgens-Jensen, Institutt for privatrett.
- Ragnhild Sollund, Institutt for kriminologi og retts sosiologi
- Anne Kjersti Befring, Institutt for offentlig rett
- Ivar Alvik, Nordisk institutt for sjørett
- Jakob Elster, Norsk senter for menneskerettigheter

I oppnevningbrevet fra dekanen (datert 15.09.2016), står følgende om arbeidsgruppens mandat:

Arbeidsgruppens overordnede mandat skal være (1) å konkretisere hvordan Det juridiske fakultets fag og forskere kan inngå i livsvitenskapssatsningen, og (2) å fungere som referansegruppe for fakultetets forskere på livsvitenskapsfeltet, blant annet ved søknader til UiO: Livsvitenskapsutlysninger. Arbeidsgruppen bes levere en rapport til dekanatet om punkt (1) [...].

1.2 Bakgrunn: Livsvitenskap ved Universitetet i Oslo

Bakgrunnen for rapporten er Universitetets satsning på livsvitenskap, *UiO: Livsvitenskap*, som er en av tre store tverrfaglige satsninger på UiO (sammen med *UiO: Energi* og *UiO: Norden*) og Universitetets største satsning noensinne.

I UiOs strategi for livsvitenskap fra 2014¹, defineres livsvitenskap på følgende måte:

I denne strategien definerer vi livsvitenskap som å omfatte alle disipliner innen vitenskapene som studerer oppbygging, struktur og funksjon av levende organismer. Medisin og biologi utgjør kjernen, støttet av kjemi, fysikk og matematiske fag. Denne strategien favner også samfunnsvitenskap og humaniora når disse undersøker sammenhenger mellom adferd eller bevissthet og det biologiske grunnlaget, eller analyserer utfordringer som oppstår i møtet mellom anvendelse av livsvitenskap og samfunnets verdier og prioriteringer.

Merk at kjernefagene biologi og medisin her er tenkt i vid forstand slik at biologi omfatter disipliner som molekylærbiologi, mikrobiologi, evolusjon og økologi med flere, mens medisin omfatter all human biologi med tilhørende disipliner som odontologi, psykologi, farmasi med flere.

Livsvitenskap er altså bredt definert, og omfanget av livsvitenskapelig forskning ved UiO er stort. Det er planlagt et nytt bygg for livsvitenskap, som skal stå ferdig i 2023. Samtidig innebærer UiOs satsning på livsvitenskap at UiO: Livsvitenskap gir støtte til tverrfaglige forskningsprosjekter innen livsvitenskap, samt til faglige arrangementer.

Tverrfaglig dialog mellom livsvitenskap og andre fag

Én tverrgående tilnærming i UiOs strategi for livsvitenskap heter «Livsvitenskap, etikk og samfunn». Som en oppsummering av denne tilnærmingen, nevnes blant annet følgende mål:

- utvikle mekanismer for en styrket fagdialog om problemstillinger relatert til livsvitenskap på tvers av tradisjonelle skillelinjer mellom medisinske og naturvitenskapelige fag (MedNat-fag) og (humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag (HumSam-fag)
- møte de store samfunnsutfordringene med en multidisiplinær tilnærming som inkluderer samfunnsfag og humaniora
- legge til rette for, og gi, økonomiske insentiver til prosjekter som utforsker fenomener i grenseflaten mellom biologi og samfunn
- bidra til en kunnskapsbasert, etisk reflektert samfunnsdialog om reelle muligheter og nye valg som følger av livsvitenskap
- utvikle UiOs kompetanse på etikk, økonomi og juss knyttet til biologi og nevrovitenskap, relevant for en god og bærekraftig anvendelse av livsvitenskap i samfunnet
- arrangere workshoper med deltakere fra MedNat- og HumSam-felt for å fremme prosjektutvikling på tvers innen livsvitenskap
- vurdere egne insentivordninger for å styrke tverrfakultær forskning innen livsvitenskap på tvers av tradisjonelle skillelinjer mellom MedNat- og HumSam-fag..
- bidra til at forskningskompetanse fra HumSam-miljøer trekkes inn i søknader om større eksterne forskningsbevilgninger til livsvitenskap

---

¹http://www.uio.no/forskning/satsinger/livsvitenskap/dokumenter/2016/uio_strategi_livsvitenskap_2014_160704.pdf

- bidra aktivt til offentlig debatt om sentrale temaer i grensefeltet mellom samfunn og livsvitenskapens biologiske og medisinske kjerne, og bidra til en opplyst og reflektert samfunnsdialog om disse temaene

Juss må antas å her dekkes av kategorien «HumSam-fag». I ett avsnitt nevnes imidlertid jus-sens bidrag særskilt:

Livsvitenskap vil gi oss mange nye muligheter og valg som utfordrer oss som individer og samfunn. Eksempelene spenner fra persontilpasset medisin til utnyttelse av biologiske ressurser i fattige land. Vi trenger derfor kritisk refleksjon og bevissthet om etiske spørsmål, og verktøy til å håndtere etiske utfordringer på en god måte. Forskning, begrepsforståelse, analytiske ferdigheter og evne til faglig og etisk refleksjon er deler av dette. Men utfordringene går også utover etikken. Viktig er for eksempel de politiske, juridiske og økonomiske rammene for individuelle etiske valg knyttet til moderne livsvitenskap. Her kommer jussen inn som en viktig kompetanse i relasjon til livsvitenskap. Det er åpenbart behov for lovregulering av bruk av moderne bioteknologi. Slik regulering må være tuftet på solid vitenskapelig kunnskap og med en innretning som på en god måte ivaretar grenseoppgangen mellom nødvendig regulering og respekt for individers verdisyn, slik at legitimiteten til bioetisk lovverk ivaretas.

Det er også en viktig del av satsingen å fremme innovasjon innen livsvitenskap for miljø og helse.² Også her vil jussen ha en rolle.

2 Generelle betraktninger om forholdet mellom livsvitenskap og forskningen på Det juridiske fakultet

Det juridiske fakultetet er i dag i en viss utstrekning et tverrfaglig fakultet, med forskningskompetanse innenfor ulike deler av rettsvitenskap og tilstøtende områder som etikk/filosofi, økonomi, sosiologi, kriminologi, statsvitenskap, mm. Fakultetets forskning knyttet til livsvitenskap vil derfor kunne sies å være tverrfaglig i dobbelt forstand og inkludere ikke bare juridisk forskning, selv om den selvfølgelig står sentralt. For enkelhets skyld, vil vi omtale all denne forskningen med samleordet «rettsvitenskap», som må forstås bredt.

Selv om livsvitenskap slik det er definert, er et bredt og variert forskningsfelt, vil vi forsøke å peke på noen fremtredende trekk som er relevante for rettsvitenskapelig forskning knyttet til livsvitenskap. (Vi påstår ikke at disse trekkene er unike for forskning knyttet til livsvitenskap, men kun at de er verdt å fremheve.)

---

² <http://www.uio.no/forskning/satsinger/livsvitenskap/om/strategi/innovasjon.html>

2.1 Nære koblinger mellom juss og etikk

Ett første trekk er at juridiske og etiske problemstillinger ofte vil være nært knyttet sammen. Innenfor rettsvitenskapen kan etikken begrunne anvendelse av rettslige virkemidler og inngå som en rettslig faktor ved anvendelse av en rettskilde. I rettshistorien har etikken en sentral plass som grunnlag for å utvikle normer og rettsregler, som eksempel kan nevnes Hippokrates tekster og legeetikken som grunnlag både for helsepersonells plikter og for pasientrettigheter. Innenfor helse- og bioretten er det flere eksempler på at etiske retningslinjer utarbeidet av toneangivende organisasjoner (for eksempel UNESCOs Verdenserklæring om bioetikk og menneskerettigheter fra 2005 og WMA Declaration of Helsinki - Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects) benyttes for å utfylle lovgivningen. Det er også vist til etiske hensyn både i formålsbestemmelser og som rettslige vilkår i bestemmelser, se bioteknologiloven § 1-1, genteknologiloven § 1-1, helseforskningsloven § 1 og § 5, patentloven § 1 b.

Livsvitenskapelig forskning vil handle om etiske og juridiske problemstillinger som er sammenvevd, for eksempel spørsmål knyttet til fosteranlegg, produksjon av fosteranlegg med mål om å skape organer, genetisk forskning og utvikling av ulike genmodifiserte organismer og genteknologi innenfor økonomisk virksomhet, for eksempel landbruk og fiskeri. Her kan også inkluderes genetisk forskning på mennesker samt dyreforsøk med henblikk på utvikling av den farmasøytiske industri, og de implikasjoner det kan medføre med hensyn til menneskerettigheter og dyrevelferd.

Om fakultet vedtar en økt satsing på livsvitenskap som satsningsområde, kan dette kreve nye vurderinger av hvilken faglig kompetanse som bør opparbeides ved fakultetet.

2.2 Behovet for faglig forståelse av livsvitenskapen og uavhengighet

Den rettsvitenskapelige forskning knyttet til livsvitenskapelige spørsmål bør bygge på samarbeid med andre fagområder og forskningsmiljøer som arbeider med livsvitenskap. Et slikt samarbeid kan være både faglig spennende og ønskelig. For eksempel vil juridiske analyser av vilkårene for patentering av bioteknologiske oppfinnelser, eller av rettighetsspørsmål i FoU-avtaler innen biotekstektoren bli langt bedre med god kjennskap til de teknologiske og økonomiske utfordringer til de bioteknologiske forskningsmiljøer og den bioteknologiske industri.

Også på andre rettsområder er det selvsagt fruktbart med et samarbeid med andre fagmiljøer, men når vi nevner det særlig på livsvitenskapens område, er det først og fremst på grunn dette områdets teknologiske kompleksitet: Uten samarbeid med andre fagmiljøer kan det være vanskelig å identifisere de mest relevante rettsspørsmål som teknologien reiser.

Det kan imidlertid også oppstå utfordringer med uavhengig og rettsvitenskapelig forskning hvis alle premissene må hentes fra et naturvitenskapelig miljø. I mange prosjekter dreier det seg om store verdier og høy faglig prestisje som kan skape uheldige forventninger til den rettsvitenskapelige forskningen.

I forskningssamarbeid med livsvitenskapelige forskningsprosjekter kan det videre til tider oppstå en diskrepans mellom den rettsvitenskapelige forskningen de livsvitenskapelige miljøene selv ser et behov for, og forskning som fremstår som interessant fra et rettsvitenskapelig eller mer overordnet samfunnsmessig ståsted.

Rettsvitenskapelig forskning knyttet til livsvitenskap innebærer noe mer enn å utrede juridiske, samfunnsmessige og etiske aspekter ved ulike livsvitenskapelige forskningsprosjekter. Innenfor rettsvitenskapen kan for eksempel forvaltning av myndighet og ressurser innenfor livsvitenskapelig forskning, og konstitusjonell rett, være temaer selv om det ikke er etterspurt av noe naturvitenskapelig fagmiljø.

På den annen side kan livsvitenskapen belyse tradisjonelle rettsvitenskapelige spørsmål. For eksempel vil psykologisk forskning kunne belyse spørsmål om vurdering av tilregnelighet³, og forskning på menneskets grunnleggende behov kan belyse spørsmål knyttet til grunnlaget for menneskerettighetene (se nedenfor).

3 Livsvitenskapsrelatert forskning og forskningstemaer ved de ulike institutter og sentre ved Det juridiske fakultet

Vi vil her gi en gjennomgang av hvordan livsvitenskap kan være relevant for forskningen på de ulike instituttene og sentre ved fakultetet. For hver enhet vil vi først beskrive generelt noen forskningstemaer som kan være spesielt relevante, deretter beskrive noe av den forskning som allerede foregår knyttet til livsvitenskap og hvilken relevant kompetanse som finnes, uten at dette er ment å være en uttømmende beskrivelse, og så drøfte muligheter for fremtidige forskningssatsninger. Det er betydelig grad av «overlapp» mellom enhetene.

---

³ Som et eksempel: I UiOs strategi for livsvitenskap listes det opp eksempler på forskning på livsvitenskap ved UiO, hvorav forskning på Psykologisk institutt på «sammenheng mellom evne til selvkontroll hos barn og størrelsen på hjerneområdet *anterior cingulate*». Denne forskningen kan potensielt være relevant for diskusjoner om kriminell lavalder, mm.

3.1 Institutt for privatrett

3.1.1 Hvordan livsvitenskap er relevant for instituttets forskningstemaer

På institutt for privatrett er det først og fremst tre rettsfelt som har betydning for livsvitenskapen: Immaterialretten (særlig patentretten), kontraktsretten og vernet av personopplysninger.

Patentretten har vist seg å utgjøre et særlig viktig incentiv for teknologisk utvikling på legemiddelområdet. I vår markedsøkonomi fremstår legemiddelutvikling uten patentbeskyttelse som nærmest utenkelig. Samtidig må det settes grenser for patentretten; den bør ikke gjøre det mulig å monopolisere store forskningsområder for én privat aktør, den må ivareta grunnleggende hensyn som respekt for liv og sikre at viktige legemidler blir tilgjengelige for dem som trenger dem. Mange av tidens mest kontroversielle spørsmål om hva som skal kunne patenteres, og om omfanget av et eventuelt patentvern, gjelder oppfinnelser innenfor livsvitenskapen.

En stor del av forskningen på livsvitenskapens område skjer i samarbeid mellom ulike forskningsinstitusjoner og bedrifter, både offentlige og private. Slike avtaler har noen klare særtrekk, først og fremst ved at kontraktens «gjenstand», hva som kommer ut av forskningen, er vanskelig å forutse, men kan ha et enormt økonomisk potensial. Disse kontraktene kan derfor belyse viktige kontraktsrettslige – og til dels konkurranserettslige spørsmål om regulering av rettigheter og lojalitetsforpliktelser. Også for lisensavtaler og andre avtaler som inngås når forskningsresultatene skal kommersialiseres, kan det oppstå særlige spørsmål.

Mye av forskningen innenfor livsvitenskapen involverer opplysninger om individer, ofte av sensitiv karakter, om individers sykdommer og sykdomsforløp, arveanlegg osv. Mye forskning har også biologisk materiale som skriver seg fra mennesker, som forskningsobjekt. Dette reiser viktige spørsmål i forhold til personvernlovgivningen.

3.1.2 Om instituttets forskning knyttet til livsvitenskap

Førsteamanuensene Inger Ørstavik og Harald Irgens-Jensen har begge bred erfaring med patentrett, FoU-avtaler og lisensavtaler. Irgens-Jensen har kanskje særlig arbeidet med vilkårene for å få patent, Ørstavik med patentvernets utstrekning. Ørstaviks doktoravhandling, *Innovasjonsspiralen*, er svært relevant for håndteringen av rettigheter til forskningsresultater innenfor livsvitenskapen.

Professorene Lee Bygrave og Dag Wiese Schartum har begge forsket betydelig på personvernrelaterte spørsmål. Stipendiat Heidi Beate Bentzens doktorgradsprosjekt dreier seg om den rettslige reguleringen av persontilpasset kreftmedisin. Dette innbefatter reguleringen av genetiske undersøkelser og behandlingen av humant biologisk materiale og DNA-opplysninger, inkludert gjenbruk og datadeling.

3.1.3 Mulige fremtidige satsninger

Patentretten er i stadig utvikling på dette området. Et tema som er viktig for når forskergrupper og oppstartselskaper kan søke patent, er hvilke krav til dokumentasjon av effekt som etter hvert må stilles for å få gjennom en patentsøknad, og i hvilken grad en patentsøknad kan underbygges med ettersendt dokumentasjon om effekt. Et annet er utviklingen i adgangen til å patentere gensekvenser, der utviklingen synes å gå i mer restriktiv retning. Videre vil utviklingen mot mer programvarestyrt behandling og diagnostisering skape interessante problemstillinger i forhold til spesielle regler om beskyttelse av programvare og medisinske metoder, i tillegg til alle problemstillinger knyttet til personvern.

På kontraktsrettens område ligger det interessante problemstillinger i rettsøkonomiens grenseland om hvordan kontraktene på området kan gi de rette incentiver for nyvinninger på forskningsområdet.

I samarbeid med forskningsmiljøer innen naturvitenskap og økonomi ville det også være interessant å gjennomføre en eller flere «case studies» av enkelte prosjekter innen utvikling av legemidler eller annen bioteknologi, og hvordan det rettslige rammeverk, og partenes utnyttelse av det, har påvirket gjennomføringen og kommersialiseringen av prosjektet. Dette kan kanskje kobles opp mot plattformen Science for Society, som UiO er en del av, se <http://www.scienceforsociety.no/about/>.

3.2 Institutt for kriminologi og rettssosiologi

3.2.1 Hvordan livsvitenskap er relevant for instituttets forskningstemaer

Når livsvitenskap defineres som forholdet mellom adferd eller bevissthet og det biologiske grunnlaget, eller analyserer utfordringer som oppstår i møtet mellom anvendelse av livsvitenskap og samfunnets verdier og prioriteringer, er det flere temaer som kan være aktuelle for dette satsningsområde på IKRS. Forskning som berører biologiske og psykologiske forklaringer på kriminalitet –felt som ved instituttet har vært lite utforsket fordi fokus har vært på strukturelle/sosiale forklaringer, vil kunne passe inn. Videre vil forskning som kan plasseres innenfor feltet grønn kriminologi være aktuelle, f.eks. dyremishandling som følge av genetisk modifisering av dyr i industrielt husdyrhold, som av laks, griser og kylling, ut fra perspektiver som artsrettferdighet og økologisk rettferdighet. Andre temaer er knyttet til genmanipulering og bruk av dyr i forsøk, som også er av interesse av etiske og filosofiske årsaker. Rettigheter

til korn og andre fødemidler som patenteres av store selskaper, er videre interessant ut fra et miljørettslig og sosiologisk/kriminologisk perspektiv.

3.2.2 Om instituttets forskning knyttet til livsvitenskap

Som på Institutt for menneskerettigheter er det forskere som arbeider med dette også på IKRS. Peter Scharff Smith har f.eks. skrevet mye om isolasjon i fengsler og de helbredsmessige følger av dette, og forsker fortsatt på det område. Han har videre skrevet mye om - og forsker fortsatt på - hvordan rettsforfølgelse og bruken av frihetsberøvelse påvirker de pårørende - dvs. familier, barn etc, psykisk sykdom og psykiske problemer blant innsatte i fengsler. Disse, og andre, temaer har han behandlet ut fra en menneskerettslig synsvinkel. Leif Petter Olaussens fratredelsesforelesning om biologiske forskjellers betydning for å forstå trekk ved kriminalitetsbildet, er et eksempel på tema skissert over, og som vil kunne følges opp av studenter/PhD'er.

David Rodríguez Goyes' doktorgradsprosjekt er et annet eksempel på forskning som er svært relevant i lys av livsvitenskap. Prosjektet søker å forstå: 1) de strukturelle problemene avledet av moderne kornforedling i Colombia 2) trendene som har ledet til den nåværende konfigureringen av (så)kornforedling; 3) betydningen såkorn har for sosiale grupper, og hvordan de påvirker sosiale handlinger/sosial atferd. En stor mobilisering av bønder fant sted i flere regioner i Colombia i 2012. Veier ble blokkert og det var fysiske konfrontasjoner mellom politi og bønder. Det var starten på en av mange *paros agrarios* (landbruksstreiker). Sentralt i streiken stod vanskelighetene bøndene møtte som konsekvens av frøprivatiseringen. Bøndene hevdet at frø ble dyrere og dyrere og at de ble kontrollert av et fåtall multinasjonale selskaper, mens disse tidligere hadde blitt benyttet til fellesskapets nytte. Begrepet eller metaforen som blir brukt om dette sosiale fenomenet er 'biopiracy'.

Prosjektet "Biopiracy fra et grønt kriminologisk perspektiv" oppstod fra/som konsekvens av denne utviklingen. Prosjektet undersøker om den midlertidig offentlige håndteringen av frø i Colombia er til skade for landets bønder. Mer spesifikt er hovedfokuset for dette forskningsprosjektet å undersøke om sosiale relasjoner angående såkorn omfatter deres symbolske, empiriske, økonomiske og politiske tilknytning og videre om dette direkte eller indirekte negativt påvirker livene til dem som rammes. Kriminologi tilbyr et bredt utvalg av analytiske verktøy som gjør det mulig å skape en fullverdig studie rundt problemene knyttet opp mot foredling av såkorn/beskyttelse av plantesorter.

Hvis man definerer livsvitenskap bredt, vil også forskningen om handel med truede arter som gjøres av Ragnhild Sollund, være relevant, da den handler om problemstillinger tilknyttet tap av artsmangfold grunnet menneskelig aktivitet, og de etiske, sosiale og miljømessige konsekvensene av dette. Et eksempel er f.eks. hvordan nattaper i Colombia er drevet nesten til utryddelse fordi de i flere tiår har blitt brukt i malariaforskning.

3.2.3 Mulige fremtidige satsninger

Hva som kan være mulige, fremtidige satsninger innenfor livsvitenskap på IKRS vil være helt avhengig av interessefeltene til dem som er tilknyttet instituttet, og prosjekter innenfor deres interessefelt. Ett felt som tydelig peker seg ut er menneskerettighetsfeltet. Dette kan også knyttes til et annet felt, grønn kriminologi gjennom et tema som miljørettigheter.

Forskjellige former for miljøødeleggelse, som destruksjon av biologisk mangfold med de følger dette har både for økosystemer, mennesker og dyr, er temaer som er også er svært relevante for grønn kriminologi. For å drøfte den type konsekvenser vil det være naturlig å trekke veksler på naturvitenskapelig forskning, f.eks. fra biologien.

Som nevnt vil også måter mennesker behandler/ manipulerer/skader dyr, eksempelvis for å øke fortjeneste/utnyttingsgrad være svært relevante temaer innenfor grønn kriminologi.

Et kjennetegn ved grønn kriminologi er at det er tverrvitenskapelig og trekker veksler på naturvitenskapelig forskning, f.eks. i diskusjon av forringelse av miljørettigheter osv.

3.3 Institutt for offentlig rett

3.3.1 Hvordan livsvitenskap er relevant for instituttets forskningstemaer

Institutt for offentlig rett forsker på forholdet mellom staten og befolkningen, forvaltning- og styringssystemer, straff, og offentlige tjenesteytere. Med den internasjonale utviklingen er statens forpliktelser blitt en del av styringssystemet. Det preger både strafferetten, skatteretten, prosessretten og velferdsretten som ligger innenfor instituttet.

3.3.2 Forskning knyttet til livsvitenskap og fremtidige prosjekter

Helse- og biorett

Hvilke forpliktelser den norske stat har innenfor helse- og bioretten, defineres i økende grad gjennom internasjonale menneskerettigheter og EU/EØS-retten. Forholdet mellom Europarå-

dets reguleringer, EU-retten og den nasjonale helse- og bioretten diskuteres i flere masteroppgaver og avhandlinger.

Det forskes på bruk av DNA-analyser innenfor helsetjenesten. Det er flere masterstudenter som skriver innenfor helse- og biorett, om bruk av teknologi som ledd i helsehjelpen og om digitalisering. En student skriver om rettslige aspekter ved bruk av biometriske hjelpemidler. En annen skriver om anvendelse av helseopplysninger i pasientjournal og i helseregistre, til ulike formål, blant annet forskning. En masteroppgave (60 poeng) handler om bruk av helseopplysninger fra helsehjelp til forskning og internasjonale forpliktelser. Instituttet har ansvaret for de juridiske bidragene i Big Med prosjektet, anvendelse av Big Data innenfor helsetjenesten til diagnostikk og helsehjelp. Finansieringen vil benyttes til flere arbeider innenfor dette temaet. Hvilken forpliktelse den offentlige helsetjeneste har til å implementere nye behandlingsmetoder, og befolkningens rettigheter til helsehjelp er en sentral problemsstilling. Instituttet skal arrangere en større konferanse om dette emnet neste sommer.

Klimaretten, [miljørett](#) og [naturressursrett i et miljøperspektiv](#)

Innenfor klimaretten er det flere prosjekter, både om rekkevidden av statens forpliktelser om rettigheter til befolkningen, som prosjektet om retten til vann, og om bruk av naturvitenskapelige metoder.

Straff

Innenfor straffesystemet forskes det på muligheter for overvåkning, blant annet med naturvitenskapelige metoder.

Forvaltningsrett

Digitaliseringen av det offentlige Norge, helsetjenesten og andre tjenestetilbydere, er et sentralt tema fremover.

3.4 Nordisk institutt for sjørett

3.4.1 Hvordan livsvitenskap er relevant for instituttets forskningstemaer

Nordisk Institutt for Sjørett driver forskning innenfor sjørett, energi- og petroleumsrett og EU-rett (ved Senter for Europarett som er en integrert del av instituttet), men instituttet har også tradisjonelt hatt et bredere fokus mot økonomisk og kommersiell rett mer generelt. Instituttet har tradisjonelt drevet og driver fortsatt omfattende forskning innenfor generelle privatrettslige fag som tingsrett, konkurs og tredjemannsvern, kontraktsrett og forsikringsrett, i tillegg til næringsorientert forvaltningsrett (næringsregulering), naturressursrett (i samarbeid med naturressursgruppen som instituttet er vertsinstitutt for) og internasjonal økonomisk rett. I de senere år har instituttet tatt opp havrett og fiskerirett som særlige satsningsområder.

3.4.2 Om instituttets forskning knyttet til livsvitenskap

Mye av instituttets forskning har allerede viktige sider mot livsvitenskap. Dette gjelder for eksempel miljørettslige spørsmål som knytter seg til forvaltning av biologiske ressurser ved utbygging av energi- og petroleumsforekomster og relatert infrastruktur, og innenfor sjøfart og maritim virksomhet. Innenfor petroleumsretten er for eksempel forholdet til fiskeri og andre biologiske ressurser i havet og på havbunnen et viktig tema. Dette er temaer som både har vært og fortsatt er gjenstand for forskning ved instituttet.

Innenfor EU- og EØS-retten vil både de generelle prinsippene og sekundærlovgivningen ha betydning for livsvitenskap. Biologiske ressurser vil kunne være en handelsvare som er omfattet av reglene om fritt varebytte, og det finnes også omfattende sekundærlovgivning på mange områder, for eksempel landbruk og fiskeri. Mye sekundærlovgivning handler også om beskyttelse av biologiske ressurser, for reguleringer av kjemiske tilsetningsstoffer i ulike produkter. EU- og EØS-retten har også betydning for immaterialrett knyttet til patentering av bioteknologi og medisiner. Senter for europarett har allerede en del forskning på flere av disse feltene.

3.4.3 Mulige fremtidige satsninger

Som nevnt er fiskeri og havbruk et nytt satsningsområde for instituttet. Her reises det en rekke spørsmål tilknyttet livsvitenskap, særlig når det gjelder regulering og forvaltning av fisk og andre biologiske ressurser i havet. Særlig innenfor fiskeoppdrett og akvakultur knytter det seg nye og viktige utfordringer til utvikling og forvaltning av ressursene, som også krever juridiske virkemidler og regulering. Her vil instituttets eksisterende forskning og ekspertise på komplekse konsesjonssystemer innenfor petroleums- og energisektoren være en base som det kan bygges videre på. Videre reiser slik virksomhet også en rekke privatrettslige spørsmål, for eksempel når det gjelder finansiering og pantsettelse, erstatningsansvar, immaterialrett og kontraktsrett.

De fleste områder innenfor livsvitenskapene vil også ha en side mot EU- og EØS-retten. Dette gjør at Senter for europarett vil være en viktig ressurs for fakultetet også i prosjekter tilknyttet andre institutter.

3.5 Norsk senter for menneskerettigheter

3.5.1 Hvordan livsvitenskap er relevant for senterets forskningstemaer

Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) driver tverrfaglig forskning på menneskerettigheter, med særlig fokus på internasjonale menneskerettigheter. Livsvitenskap er relevant for forskning på menneskerettigheter på mange måter, hvorav vi her kun vil nevne noen.

For det første omfatter menneskerettighetene retten til liv, mat og helse og retten til et rent miljø, og livsvitenskapelig forskning er relevant både for å avklare innholdet i disse rettighetene og for å forske på hvordan disse rettighetene kan sikres, men også ved at livsvitenskapelig forskning og anvendelsen av denne kan true og /eller komme i konflikt med disse menneskerettighetene.

For det andre reiser den raske utviklingen i genetisk forskning og den økte utbredelsen av metoder for å kartlegge enkeltindividers genetiske egenskaper, så som helgenomsekvensering, åpenbare spørsmål knyttet til retten til privatliv. Disse blir i enda større grad aktuelle når man kan koble informasjon om genetiske egenskaper med informasjon fra ulike registre, slik det blant annet i Norge er mulig i stor skala.

Medisinsk forskning mer generelt og anvendelse av resultatene av medisinsk forskning spesielt reiser også flere menneskerettslige spørsmål, noe som gjenspeiles i at det er utviklet flere erklæringer og konvensjoner om bioetikk og menneskerettigheter, som UNESCOs *Verdenserklæring om bioetikk og menneskerettigheter* fra 2005 og Europarådets *Konvensjon om biomedisin og menneskerettigheter (Oviedo-konvensjonen)* fra 1997. Blant de mange relevante problemstillinger her, kan vi stikkordsmessig nevne:

- Genetikk og menneskerettigheter (se ovenfor)
- Medisinsk forskningsetikk (Hva slags risiko kan forskningsdeltakere utsettes for? Hvordan skal kravet om samtykke til forskning forstås? Her står barnet (og fosteret i ulike stadier) i en særstilling, men også personer med nedsatt kognitiv funksjonsevne. Forskning knyttet til vergemålsloven og konsekvenser av denne i medisinske forskningsprosjekter er også et lite utforsket område. Her vil studier av både barnekonvensjonen og konvensjonen for rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne være sentrale) med mer)
- Reproduktive rettigheter og etiske utfordringer knyttet til nye former for reproduksjonsteknologi (seleksjon av barns egenskaper, kloning, selektiv abort, med mer)
- Tilgang til fordeler fra medisinsk og vitenskapelig forskning (særlig mhp legemidler og patenter) og fordelingen av disse fordelene mellom og innenfor ulike land.

Men det er ikke bare slik at livsvitenskapene og deres konsekvenser kan utforskes fra et menneskerettighetsperspektiv. Livsvitenskapelig forskning kan også kanskje kaste lys over menneskerettighetenes *grunnlag*. I ulike filosofiske teorier om menneskerettigheter begrunnes disse ofte med utgangspunkt i visse antagelser om grunnleggende menneskelige behov

og/eller ”capabilities”. Det er åpenbart at medisinsk og naturvitenskapelig forskning *alene* ikke kan si hva som bør forstås som grunnleggende menneskelige behov i denne sammenheng, men filosofiske diskusjoner av menneskerettighetenes grunnlag kan likevel tjene på en dialog med slik forskning.

3.5.2 Om senterets forskning knyttet til livsvitenskap

Flere av senterets forskere forsker på temaer knyttet til livsvitenskap; vi nevner her noen, uten at dette er ment som en uttømmende liste:

- Retten til mat har i mange år vært et forskningstema for senterets forskere, som Asbjørn Eide og Bård Anders Andreassen. Tilknyttet senteret er *Food, Human Rights and Corporations* (FoHRC), et tverrfaglig forskningsnettverk som studerer hvordan menneskerettighetsmekanismer kan brukes for å styrke retten til mat og helse.
- Når det gjelder medisin og helse, har Peris Jones forsket på helserettigheter og særlig på menneskerettighetsperspektiver på HIV/AIDS-behandling. Videre forsker Inga Bostad blant annet på funksjonshemmedes rettigheter. Jakob Elster har skrevet om valg av barns genetiske egenskaper, og forsker også innen medisinsk forskningsetikk.
- Også miljøspørsmål hvor livsvitenskapene klart er relevante, er tema for forskning på SMR. Maria Lundberg har blant annet skrevet om økologiske rettigheter. Og i 2016 disputerte både Isabel Borges med en avhandling om beskyttelse av personer som må flytte på grunn av miljøendringer og Yong Zhou med en avhandling om urfolks rettigheter og mulighet for medbestemmelse og samtykke i Kina i forbindelse med utbygging av vannkraft.

3.5.3 Mulige fremtidige satsninger

Hvilke forskningstemaer SMR vil satse på knyttet til livsvitenskapene, vil avhenge av de enkelte forskeres interesser og mulighetene for samspill med andre miljøer på fakultetet og universitetet. Men blant temaene som det nok vil satses videre på er menneskerettigheter og mat, og menneskerettigheter og miljø, og menneskerettigheter og helse. I en viss grad møtes disse problemstillingene i diskusjoner om «grønne», «smarte» og sunne byer og Sustainable Development Goals (jf. SDG 11 om «inclusive cities»). Menneskerettighetsutfordringer knyttet til nye teknologier, og da særlig medisinsk bioteknologi, er også et potensielt satsingsfelt for SMR.

4 Forslag til tiltak for å styrke og samordne fakultetets forskning knyttet til livsvitenskap

Som oversikten ovenfor viser, foregår det allerede mye forskning knyttet til livsvitenskap på Det juridiske fakultet. En god del arbeider med beslektede emner, for eksempel når det gjelder skjæringsfeltene mellom livsvitenskap og menneskerettigheter og livsvitenskap og IKT. Dette var ukjent for arbeidsgruppens medlemmer, og vi antar at det heller ikke er særlig kjent blant andre ansatte ved fakultetet som er engasjert i livsvitenskap. Et første mål i fakultetets livsvitenskapssatsing bør derfor være å gjøre forskere ved fakultetet som er interessert i livsvitenskap, mer kjent med hverandres forskning og oppmerksomme på den kompetanse som allerede finnes ved fakultetet. Dette kan igjen bidra til utviklingen av flere gode forskningsprosjekter om livsvitenskap. Som et første tiltak vil utvalget derfor foreslå en rundebordskonferanse med de av fakultetets forskergrupper som synes relevante for livsvitenskapene. I første rekke synes dette å være gruppene for Marked, innovasjon og konkurranse, Menneskerettigheter og bærekraftig utvikling, Naturressursrett og Rett, økonomi og forvaltning. En slik rundebordskonferanse kan for det første gjøre den store bredden av forskning relatert til livsvitenskap ved fakultetet kjent for flere. For det andre håper vi at rundebordskonferansen skal være en idédukk for et livsvitenskapelig fellesprosjekt (konferanse, artikkelsamling) som kan involvere flere ved fakultetet, og forhåpentligvis eksterne miljøer, juridiske som ikke-juridiske. I den grad noen har erfaring med samarbeid med eksterne innenfor livsvitenskapen, vil vi be dem redegjøre for dette. Vi tror også det kan være hensiktsmessig å invitere noen forskere fra andre institusjoner som vi vet har arbeidet mye med problemstillinger knyttet til jus og livsvitenskap.

For det andre anbefaler vi å få i gang en nyhetsoppdateringstjeneste (nettside, e-postsirkel), som kan holde de vitenskapelig ansatte ved fakultetet som er interessert i livsvitenskap, oppdatert om den forskningen som gjøres ved fakultet og samarbeidende institusjoner (artikler, konferanser, prosjektsøknader etc.). For at en slik tjeneste skal kunne fungere, må den oppdateres jevnlig, og vi tror vi er avhengige av at det settes av en administrativ ressurs til dette. Vi anbefaler derfor at fakultetet setter av midler til å finansiere dette.

Arbeidsutvalget vil foreløpig ikke foreslå at det opprettes noen egen forskergruppe for livsvitenskap, da de fleste forskerne er fullt engasjert i én eller flere forskergrupper allerede. Utvalget tror tiltakene nevnt ovenfor er de mest realistiske å gjennomføre i løpet av neste semester, og at de, selv om de kan synes beskjedne, kan danne grunnlag for en styrket og mer samordnet satsing fra fakultetets side på livsvitenskap.

Til slutt vil vi påpeke at man oppfordrer til åpenhet med hensyn til hva som kan defineres innenfor feltet livsvitenskap. Mange kan være engasjert i forskning de kanskje ikke umiddelbart tenker naturlig hører hjemme innenfor en slik ramme, men kan hende kan de likevel, dersom man definerer feltet bredt slik vi her har lagt opp til, kunne finne en plass her. Dermed vil kanskje flere enn dem som kanskje i utgangspunktet plasserer seg her, kunne få utbytte av denne satsingen både økonomisk og faglig. Dette vil kunne komme fakultet til gode.